

Araştırma Makalesi

Eskilerin Dumbul dediği Nağara çalgısının organolojik incelemesi

Abbasgulu Necefzade¹

Azərbaycan Milli Konservatuarı, Bakü, Azərbaycan

Makale Bilgisi	Öz
Geliş: 12 Şubat 2025 Kabul: 25 Mart 2025 Online Yayın: 30 Mart 2025	
Anahtar Kelimeler Dumbul Membranofon çalgılar Meyhana türü Nağara Nağara icracıları Nağaranın öğretimi Ritimler Tarihi kaynaklar	Bu makalede Azerbaycan'da yaygın olarak kullanılan müzik aletlerinden biri olan nağaradan bahsedilmektedir. Organoloji biliminden bilindiği üzere müzik aletleri ses çıkarma şekline göre dört gruba ayrılır: idiyofonlar (özsesli), aerofonlar (nefesli), membranofonlar (derili) ve kordofonlar (telli) çalgılar. Makalede belirtilmiştir ki, bu sınıflandırmayı ilk kez 20. yüzyılın başlarında Yahudi kökenli Alman ve ABD'li müzikolog, etnograf ve bale uzmanı Curt Sachs (1881–1959) ile Alman bilim insanı Erich Moritz von Hornbostel (1877–1935) bilimsel temellere dayanarak sistemleştirmiştir. Hornbostel ve Sachs'ın bu sınıflandırması dünya organoloji bilim insanları tarafından oy birliğiyle kabul edilmiştir. Sunulan bilimsel makalede belirtildiğine göre Azerbaycan'da çeşitli dönemlerde membranofon grubuna dahil edilen 30'a yakın müzik aleti kullanılmıştır. Bu aletler yapısal olarak iki gruba ayrılır: tek yüzlüler ve çift yüzlüler. Makalede vurgulanmaktadır ki, Azerbaycan vurmali çalgıları (membranofonlar) icra tarzına göre üç şekilde seslendirilir: çubukla, elle ve bazen karma yöntemle (hem elle hem çubukla). Makale hazırlanırken Güney ve Kuzey Azerbaycan toprakları birlikte, bir bütün olarak ele alınmıştır; aksi takdirde yapılacak araştırma eksik ve tamamlanmamış görünecektir. Bu bağlamda, makalede her iki bölgede de Azerbaycan'ın kültürel hayatıyla ilgili çok sayıda maddi kanıt, bilimsel temellere dayanan tarihi, arkeolojik, etnografik, edebi ve dilbilimsel kaynaklar kullanılmıştır. Hakkında söz edilen nağara da membranofon grubuna aittir. Eski zamanlarda "dumbul" olarak adlandırılan nağara, ülkemize İslam dininin ve Arap dilinin yayılmasından sonra, birçok kelime gibi dilimize geçmiştir. Daha açık ifade etmek gerekirse, "nağara" kelimesi Arapça "nekar" kelimesinin dilimizde bozulmuş bir söyleniş biçimidir. Makalede çalgının ortaya çıkış tarihi arkeolojik kaynaklarla izlenmekte, sözcük kökeni açıklanmakta, nağaranın edebi kaynaklardaki örneklerine dikkat çekilmektedir. Daha sonra çalgının yapısı, türleri, kullanım şekli, öğretimi gibi özellikleri araştırılmaktadır. Son olarak tanınmış nağara icracılarının isimleri sıralanmaktadır.

3023-7890 / © 2025 TOD
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Necefzade, A. (2025). Literatürde Dumbul olarak da anılan Nağara çalgısının organolojik incelemesi . *Türk Organoloji Dergisi*, 2(1), 27-38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15111259>

Giriş

Azerbaycan topraklarında farklı dönemlerde membranofon grubuna ait yaklaşık 30 çalgı aleti kullanılmıştır. Bunlardan 20'si tek yüzlü membranofon çalgılardır: def, kaval, çelik kaval, daire, mezher, dıncır, kos, tebil, çift nağara (veya çift dumbul), zarp (darbuka), davulbaz (davulumbaz), tebilbaz, dümbek, çift kos (debdebe), çift zarp, yedigöz zarp, zarp takımı, tebil takımı, bas zarp takımı, dörtgen davul. 10 tanesi ise çift yüzlü çalgılardır: nağara (veya dumbul), davul, bala-kos, kos-nağara, dühul, tebire, denbeal, mridanqam, meydan nağarası.

Bu çalgılar arasında Hindistan'da icat edilmiş, ancak farklı yüzyıllarda Azerbaycan'a getirilerek belirli bir dönem boyunca müzik kültürümüze dahil olmuş olan mridanqam çalgısı da yer almaktadır. Makalede, nağara çalgısı çeşitli parametreler (kökeni, etimolojisi, edebi kaynaklar, morfolojisi, diğer türleri, kullanım şekilleri, öğretimi ve tanınmış icracıları) açısından incelenmektedir.

Nağara, membranofon (yani ses kaynağı deri olan) çalgılar grubuna aittir. Bu, Azerbaycan topraklarında en yaygın kullanılan vurmali çalgıdır. Şekil 1'de kişisel koleksiyonumdan bir nağaranın fotoğrafı sunulmaktadır.

Şekil 1. Nağara²

Ortaya Çıkış Tarihi

Azerbaycan'da ilk membranofon vurmali çalgıların ortaya çıkış tarihi, arkeolojik kaynaklara göre en azından M.Ö. 5.–6. bin yıllara kadar uzanmaktadır. Güney Azerbaycan'da (Şuş Dağı eteklerinde, eski Akbatan – günümüzde Hemedan'ın güneydoğusunda yer alan) bulunan Cığamış şehrinde yapılan arkeolojik kazılar sırasında, 7–8 bin yıllık geçmişe sahip, kilden yapılmış bir kap (Resim 2) bulunmuştur (Hüseyni, 1976).

Bu kap temel alınarak anlaşıyor ki, o dönemde Azerbaycan topraklarında telli (kordofon), özsesli (idiyofon), nefesli (aerofon) çalgıların yanı sıra vurmali (membranofon) çalgılar da yaygın olarak kullanılmıştır.

Şekil 2'de söz konusu kaptan bir tasvir verilmiştir. Üzerinde çeşitli çalgı çalan icracıların betimlemeleri yer almaktadır:

- Çeng (telli, arp benzeri)
- Kopuz (telli, tambur benzeri)
- Çift dumbul (çift nağara)
- Def (veya kaval benzeri)
- Tebil gibi vurmali çalgılar
- Boynuz biçiminde bir nefesli çalgı
- Ve çeşitli boyutlarda kaseler.

Görüldüğü üzere, şeklin sol alt köşesinde bir icracı elini kulağının yanına koymuş, adeta günümüzün hanendesi gibi “zengule” (süslemeli şarkı söyleme tekniği) ile şarkı söylemektedir.

Bu buluntu, ülkemizde ve hatta insanlık tarihinde birden fazla icracının ortak sahne performansı ve solo şan sanatıyla ilgili en eski kaynaklardan biridir.

Şekil 2. Cığamış'ta ortaya çıkarılmış örnek³

² Abbasgulu Necefzade'nin kişisel arşivi

³ Hüseyni E.A. (1976) Orkestrin Ulu Babası. *Edebiyat ve Sanat* gazetesi, s. 4

Cıgamiş'taki buluntu hakkında UNESCO'nun Doğu ülkelerine özel olarak hazırladığı "Peyam" dergisinde geniş bilgi verilmiş ve bu bulgular, filoloji doktoru Ebülfelz Hüseyini'nin (1925–1987) "Orkestrin Ulu Babası" adlı makalesinde yer almıştır. Hüseyini şöyle yazmaktadır: 1961–1966 yıllarında Chicago Üniversitesi (ABD) Doğu Dilleri Profesörü ve arkeolog Helen C. Kantor (1919–1993) ile kazıyı yöneten Kaliforniya Üniversitesi Orta Doğu Dilleri Uzmanı Profesör Pinhas Delougaz (1901–1975), bu buluntu ile bilim dünyasında ve insanlık tarihinde eşsiz bir keşfe imza atmışlardır.

Bu bilgiyi hatırlatmadaki amaç, 7–8 bin yıl öncesinde bile Azerbaycan'da ses kaynağı deri olan vurmali çalgıların kullanıldığını ortaya koymaktır. Söz konusu maddi kültür örneği üzerinde günümüze kadar ulaşan çift dumbul (çift nağara), ayrıca dumbul, tebil, def gibi vurmali çalgıların tasvirleri yer almaktadır. Elbette o dönemde bu çalgılar büyük olasılıkla başka adlarla anılıyordu.

Tarih bilimleri doktoru, Profesör Seyidağa Onullahi (1925–2004), Orta Çağ'da Tebriz'de Uzun Hasan'ın (1423–1478) sarayında birçok çalgının yanı sıra nağara çalgısının da kullanıldığını yazmaktadır (Onullahi S.M., 1974). Bu bilgiyi 15. yüzyılda Venedik elçisi olmuş İosafat Barbaro'nun (1413–1494) anılarına dayanarak vermiştir (Mahmudov Y.M., 1985).

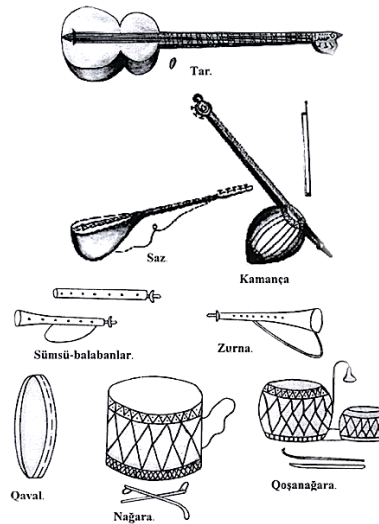
Farklı dönemlerde Azerbaycan'da bulunmuş seyyahlar, elçiler ve etnograflar nağara ile karşılaştıklarında (E. Kempfer ve A. Dumas hariç) bu çalgıyı "baraban" adıyla kaydetmişlerdir. Aslında "baraban" da arkaik bir Türkçe kelimedir. Bu kelimenin ilk kısmı "bar" – gürültülü, yüksek sesli, haykırış anlamına gelir. Bugün hâlâ Türkçede "bar bar bağırarak" ifadesi kullanılmaktadır. "Baraban" kelimesinin ikinci kısmı olan "ban" ise "ses" anlamındadır. Sonuç olarak, "baraban" kelimesi Türk kökenli olup "yüksek sesli, gürültülü, haykırışlı ses çıkaran çalgı" anlamına gelir.

İtalyan seyyah ve yazar Marco Polo (1254–1324), Azerbaycan'ın Bakü, Şamahı ve Berde şehirlerinde bulunmuş ve buna dair çok değerli anılarını kaleme almıştır. O, Türklerin nağara çalgısının sesiyle ordularını düzenli bir şekilde yönettiğini belirtmektedir (*Safnameha-ye Veneziyan dar İran*, 2003).

Türkiye Cumhuriyeti Kastamonu Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev yapan, tarih doktoru ve profesör Namık Musalı şunları yazmaktadır: "Kızılbaşlar çoğu zaman savaşa müzik eşliğinde giderdi. Safevi ordusunda saz, nağara, tebil, kos ve karanay (garnay) gibi çalgılar yer almaktaydı" (Musalı N.S., 2011).

Onyedinci yüzyıl Hollandalı (Felemenkli) denizci ve seyyahı Jan Janszoon Struys (1630–1694), "Üç Seyahat" (ya da "Olağanüstü, oldukça talihsiz yolculuklar") adlı anılarında, 1671–1673 yılları arasında Azerbaycan'da (Derbent, Hızı-Beşparmak, Şamahı, Erdebil) bulunurken nağara, karanay, zurna ve diğer yüksek sesli çalgıları dinlediğini yazmıştır (*Cmpeyc A.*, 1935).

Hatırlatmak gerekir ki, Y.Y. Streys'in seyahatnamesi 1676 yılında Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da yayımlanmıştır (Mahmudov Y.M., 1985).

Şekil 3. Pavel Vostrikov'un çizimi⁴

⁴ Vostrikov P. (1912). Azerbaycan Tatarlarının Şarkı ve Müziği; SMOMPK, Tiflis, Yayın: 42, 1912, s. 7

Ünlü Fransız yazar Alexandre Dumas Baba (1802–1870), Şamahı’da hayırsever Mahmudağa Ahmedağaoğlu’nun (1826–1896) misafiri olduğunu yazmaktadır (Dumas A., 1985). Mahmudağa’nın 24 Kasım 1858 tarihinde Alexandre Dumas’ın onuruna düzenlediği ziyafette, dans edenleri (iki kadın ve kız kıyafeti giymiş bir erkek) beş müzisyen (tar, kamança, tütük, nağara ve tebil icracıları) eşlik etmiştir. A. Dumas daha sonra Kasım ayının son günlerinde Şamahı’dan Şeki’ye misafir olarak gitmiştir. Anılarında Şeki’deki müzik meclislerinden, dans sanatından bahsetmekte ve çeşitli çalgıların yanı sıra nağarayı da dinlediğini yazmaktadır (Dumas A., 2014). Yüzyılın ilk yıllarındaki idari bölünmeye göre, Azerbaycan’a bağlı olan Gorus şehri okulunda müfettiş olarak çalışan Pavel Vostrikov, birkaç Azerbaycan çalgısı, bunlar arasında nağara hakkında da ilginç bilgiler vermiştir (Vostrikov P., 1912). Resim yeteneği olduğundan, bu çalgıların çizimlerini de sunmuştur (Şekil 3).

Etimolojisi

Milattan önceki yıllarda bu çalgı “nağara” olarak değil, başka adlarla—örneğin dumbul, davul, döhül (döğül) vb.—anılmıştır. Çünkü “vurmak, çarpmak” anlamlarını taşıyan “nağara” (nekkare) sözcüğü Arapçadır ve Türkçeye 7. yüzyılda İslam dininin ortaya çıkışı ve İslam kültürünün yayılmasıyla girmiştir.

Şarkılardaki “nakarat” kelimesi de bu anlamdadır. Aynı müzik motifinin ve şiirsel metnin her kıtadan sonra tekrar edilmesi, kelimelerin “vurulması” anlamında tekrarından dolayı bu bölüme “nakarat” denmiştir (Abdullayev B.M., Esgerli M.E., Zərinəzadə H.H., 2005). Aşıklar ise geçmişte nakarata “döyme (döğme)” demişlerdir. Bu konuda “Hızı Aşıkları” kitabında ayrıntılı bilgi verilmiştir (Nəşəfzadə A.İ., Nəcəfzadə S.C., 2020).

Nağara kelimesinin kökeniyle ilgili başka bilgiler de mevcuttur. Alman kökenli tanınmış doğubilimci Prof. Benno Landsberger (1890–1968), “Sümerler Hakkında Üç Deneme” adlı eserinde Sümerce’de kullanılan Türkçe kökenli kelimelerden bahseder. Eserde, Sümerce’nin tanınmasından kısa bir süre sonra Alman bilim insanı Fritz Hommel’in (1854–1936) Sümerce ile Türkçe arasındaki ilişkinin savunucusu olduğundan ve 350 kelimelik bir listeden söz ettiğinden bahseder. Elbette bu listeye düzeltmeler ve eklemeler gerektiğini belirtir.

Landsberger, “Mezopotamya’da Uygarlığın Doğuşu” başlıklı ikinci denemesinde, Sümerce’de “nagar” (ya da “nangar”) kelimesinin kullanıldığını belirtir. Daha açık şekilde ifade etmek gerekirse, Sümer dilinde çeşitli mesleklerin adlarını sayar ve şöyle yazar: “Zamanla bu meslekler loncalara dönüştü ve bu kelimelerin birçoğu diğer dillere yayıldı. Örneğin ‘nagar’ kelimesini örnek gösterebiliriz” (Benno Landsberger, 1974).

Antik dönemlerde “-g” sesi genellikle “-k” olarak telaffuz edildiğinden, Sümerlerin “nakar” kelimesi Arap diline geçtiğinde telaffuz bozulmuş ve “neccar”a dönüşmüştür. Modern sözlüklerde “neccar” Arapça bir kelime olarak gösterilmekte ve marangoz, ağaç işçisi anlamlarında tanımlanmaktadır (Abdullayev B.M., Esgerli M.E., Zərinəzadə H.H., 2005). Böylece, “neccar” kelimesinin kökü “nakar”dır ve Sümerlerden Arap diline geçmiştir. “Nakkar” ve ondan türeyen “nakkare” (nağara kelimesi de buradan gelir) de Sümer kökenlidir.

Sovyet bilim insanı A.N. Doljanski, “Kısa Müzik Sözlüğü” adlı kitabında Azerbaycan çalgılarıyla ilgili bazı hatalar ve çarpıtmalara yer vermiştir (Doljanski A.N., 1964). Bunlardan biri de nağara ile ilgili düşüncelerdir. Aslında burada anlatılan çalgı nağara değil, çift nağaradır ve şekli de verilmiştir. Özbek ve Taciklerin “naqora” dedikleri bu çalgı, bizim nağaramızla hiçbir ilgisi yoktur. Doğal olarak biri nağara hakkında araştırma yaparken bu kaynağa başvurursa, belirtilen hataları da tekrar edecektir.

Azerbaycan’da bazı yer adları (toponim) ve su kaynakları (hidronim) müzik aletlerinin isimleriyle adlandırılmıştır. Örneğin: Düdüklü, Halhal, Fit Dağı, Zengi Çayı, Zengkale, Zurnaabad vb.

Şamahı yakınlarında “Nağaraxana” (Nağara Evi) olarak adlandırılan bir bölge, müzik aleti bilimi açısından büyük ilgi uyandırmaktadır. Bu bölge neden Nağaraxana olarak adlandırılmıştır? Rivayete göre, Hindistan’ın Multan bölgesinden birkaç kardeş, Surahani’daki Ateşgede’yi (ateş tapınağını) ziyaret etmek için gelir. Aynı zamanda ticaret yapmak amacıyla Şamahı’ya da uğrarlar. Burada kardeşlerden biri hastalanır ve ölür. Hindu adetlerine göre ölü yakılmalı, hatta ölen kişinin öbür dünyada hizmetçisi olması için bir kadın da diri diri yakılmalıdır. Kardeşler, Hristiyan bir kadınla büyük bir para karşılığında anlaşır ve şehirden 10–12 km uzaklıktaki dağlık bir bölgeye giderler. Kadının çığlıklarının çevreye yayılmaması için 50 nağara çalıcıyı davet ederler. Tören başlar, büyük bir ateş yakılır, nağaracılar çalmaya başlar ve kadın ateşe atılır. Gürültülü nağara sesleri arasında kadının çığlıkları duyulmaz olur. O günden sonra yöre halkı bu bölgeye “Nağaraxana” adını vermiş ve burada aynı isimde bir köy kurmuştur (Nəcəfzadə A.İ., 2017).

Güney Azerbaycan'ın Karadağ bölgesinde de "Nağara" adında (Eher yakınlarında, yol üzerinde) bir köy vardır. Bu bölgede ayrıca "Nağarakub" (nağara çalan anlamında) adında başka bir köy de bulunmaktadır.

Eski sanatçılarımız ise nağaraya "dumbul" derdi. "Dumbul" kelimesi iki kelimenin ("dum" ve "bol") birleşiminden oluşmuştur. Kelimenin ilk kısmı olan "dum", çalgının çıkardığı sesin sözel bir taklididir. İkinci kısmı olan "bul", "bol" kelimesinden türemiş ve telaffuzda "dumbul"a dönüşmüştür. Sonuç olarak, dumbul kelimesi "bol sesli", daha net bir ifadeyle "gür sesli, gürültülü" vurmalı çalgı anlamını taşır.

Azerbaycan müzik kültürünün önemli temsilcilerinden biri olan, tanınmış aktör, yönetmen, hanende ve opera sanatçısı Hüseyinqulu Melik oğlu Rzayev-Sarabski (1879–1945), "Zorxana" oyunundan bahsederken dumbul hakkında şöyle yazar: "Bu oyun da dumbul çalınmasıyla devam ederdi. Dumbul önce yavaş tempoyla, sonra hızlı tempoyla çalınırdı" (Sarabski H.M., 2006). Sarabski, "Mil" oyunundan bahsederken de dumbulu anımsar: "Dumbul önce çok yavaş başlar, sonra yavaş yavaş tiz seslere çıkar ve ardından yeniden alçalırdı" (Sarabski H.M., 2006).

Edebi kaynaklar

Azerbaycan sözlü edebiyatımızın kadim örneklerinden biri olan bilmecelerde de nağarayı unutmamıştır.

Üzündə iki dəri var,
Belində kəməri var.

Yüzündə iki deri var,
Belinde kemeri var.

Veya:

Özü həştə,
Ünü qəştə
(Nurəddin Seyidov, 2004)

Kendisi aşağıda,
Sesi yukarıda
(Nureddin Seyidov, 2004)

Azerbaycan sözlü halk şiirinin en yaygın türlerinden biri olan **bayatılarımızda** da nağara adına rastlıyoruz.

Dağ döşü mağaradı,
Çalınan **nağaradı**.
Özün ağ maya dilbər,
Gözlərin nə qaradı?
(AbdullaB., BabazadəQ., Məmmədli E., 2004)

Dağ yamaçları mağara,
Çalınan ise nağara.
Sen ak tenli bir güzel,
Gözlerin neden kara?
(**Abdulla B., Babazade Q., Memmedli E., 2004**)

Nağara ismine, sözlü ve yazılı edebiyatımızın zirvesi ve başyapıtı sayılan "*Kitab-ı Dede Korkut*" destanında; ayrıca "*Dastan-ı Ahmed Herami*", "*Köroğlu*" destanında ve *Nizami Gencevi* (1141–1209), *Mevlana Celaleddin Rumi*, *Essar Tebrizi* (1325–1390), *Gazi Burhaneddin Sivasi* (1344–1398), *Mustafa Zarir* (14. yy), *Yusuf Meddah* (14. yy), *Şeyh Dede Ömer Roşeni* (1407–1487), *Fedai Tebrizi* (16. yy), *Muhammed Emani* (1536–1610) ve Azerbaycan'ın diğer klasik şairlerinin eserlerinde de rastlıyoruz.

Bunlardan birkaçına birlikte bakalım:

"*Kitab-ı Dede Korkut*" destanında nağaranın boru ve zurna ile birlikte çalındığına tanıklık ederiz:
"Gumbır gumbır nakkareler dövüldü. Burgulu altın borular çalındı." (*Kitab-ı Dede Korkut*, 1999)

Yine:

"Beyrek kalktı, kızların yanına vardı. Surnacıları (zurnacıları) kovdu, nakkarecileri kovdu." (*Kitab-ı Dede Korkut*, 1999)

Nizami Gəncəvi:

Qılınca nı, vurursan hər gün, bu qədər yara?
Davulsanmı, hay-haray salmısan min diyara?
Sən qılınca ağzı kimi gümüş parıltılar saç,
Nağara qarnı kimi möhkəm ol, cəbrə qatlaş.
(Nizami Gəncəvi, 2004)

Kılıç mısın, her gün vuruyorsun, bu kadar yara?
Davul musun, bin diyarda yankılanan haykırışlarla?
Sen kılıç ağzı gibi gümüş parıltılar saç,
Nağara gövdesi gibi sağlam ol, güce diren.
(Nizami Gencevi, 2004)

Dastan-ı Ahmed Herami" destanında ise şöyle keçmektedir:

Buyurdi tez **nəqarələr** urıldı,
Xəbər oldı çü⁵şəhrin xəlqi gəldi
(Dastani-Əhməd Hərami, 2004).

Buyruk verildi, hemen **nağaralar** vuruldu,
Haber alındı ki, şəhrin halkı geldi.
(*Dastani-Əhməd Hərami, 2004*)

Mevlana Celaleddin Rumi

Kafirilər saxtakar tək, həmin gülün ətrindən,
Ya da ki, kövrələrək, bir **nağara** səmindən,
Özlərin qərq edərək, başlarını örtərlər,

Kâfirler, sahtekâr gibi, o gülün kokusundan,
Ya da duygulanarak bir nağara sesinden,
Kendilerini gizleyerek başlarını örterler.

Nurun parıltısından gözlerini kapatırlar.
(Mevlana Celaleddin Rumi, 2007)

Essar Tebrizi:

Nağaralar guruldadı, səs dağları dolaşdı,
Qılıncların pərtovündən göyün gözü qamaşdı.
Kərənaylar uğuldadı, yerin bağı yarıldı,
Çox çəkmədi yerin tozu buludlara sarıldı.
(Əssar Təbrizi, 2006)

Nağaralar gümbürdedi, sesi dağlarda yankılandı,
Kılıçların parıltısıyla gökyüzünün gözü kamaştı.
Karnaylar uğuldadı, yerin bağı yarıldı,
Çok geçmeden yerin tozu bulutlara karıştı.
(*Essar Tebrizi, 2006*)

Gazi Burhaneddin Sivasi:

Şaha, sor **nənəfir** edər ki, bu **dairədə ney** için,
İkilikdən ura bir dəm anun eşqindənə**nəqara**.
(Qazi Bühranəddin Sivasi, 2005)

Şaha, sor ki ney neden susar bu dairede,
İkilikten bir ses vurur, onun aşkıyla nekkare.
(*Gazi Burhaneddin Sivasi, 2005*)

Mustafa Zarir:

Urdilər **təbl**, aləm götürdülər,
Padişah bindi, **nəqarə** urdilər.
(Mustafa Zərir, 2006)

Tebiller vuruldu, âlem yankılandı,
Padişah bindi, **nağaralar** çalındı.
(*Mustafa Zarir, 2006*)

Yusuf Meddah:

Durdılar səf tutdılar, sancaq, **ələm**,
Urdılar **kusü nəğarə** ol zəman.
(Yusif Məddah, 1988)

Sıralandılar, sancak ve bayrak çekildi,
O vakit kus ve **nağara** vuruldu.
(Yusif Meddah, 1988)

Fedai Tebrizi:

Edibən vuralım **təblü nəqarə**,
Rəvan səni edim mən ol diyarə.
(Fə dai Təbrizi, 2004)

Haydi vuralım tebil ve **nağara**,
Seni o diyara uğurlayayım ben sevinçle.
(Fedai Tebrizi, 2004)

Muhammed Emani, bir şiirinde nağaranın küçük boyutlu türüne "nəğərək" adını verir:

Yay ayı Mamanlıda olanlar hər yək,
Şatir sifət istidə vururlar **dütək**.
Bu türfə ki, gecə-gündüz irür **nəğərək**,
Sazəndəvü rəqqasələri pəşşəvü kək.
(Məhəmməd Əmani, 2005)

Yaz ayı Mamanlı'da olanlar hep bir arada,
Sıcaklarda neşeli yüzle dütək çalarlar.
Bu ilginç çalgı gece gündüz "nəğərək" vurur,
Sazendeler, dansçılar, pilleler ve keklik gibi neşelenir.
(*Muhammed Emani, 2005*)

⁵Sonuncu (2004-cü il) nəşrdə "çü" sözü səhvən "üç" yazılmışdır.

Günümüzde dans sanatında sesinin yüksek çıkması gerektiği için küçük boyutlu, yani cüre nağaralar kullanılmaktadır. Görünüşe göre, M. Emami'nin yaşadığı dönemde de dansçılar “nəğərək” adı verilen küçük boyutlu nağara ile eşlik edilmiştir.

Koroğlu destanı:

Nağara döyülür, kərənay bozlar, Ərəb atlar macal tapmaz qəşənə. Bundan baş gətürən hesabə keçməz, Qoç igidə yarə gərək nişanə. (“Koroğlu”, Paris nüsxəsi, 2005)	Nağara çalınır, karnaylar öter, Arap atları yerinde duramaz coşkuyla. Bundan sonrasını anlayan hesap yapmaz, Yiğit bir delikanlıya yara gerekir, nişan gerekir. (“Koroğlu”, Paris nüshası, 2005)
--	---

Nağaranın Yapısı

Nağara, çift yüzlü ve vurarak çalınan bir çalgıdır ve şu parçalardan oluşur:

- Gövde (sağanak)
- Çember
- Kanca (“sekizlik”)
- Bir çift deri
- Gerildiğinde esnemeyen iplik ya da kaytan

Eskiden gövde ceviz ağacından yapılırdı. Günümüzde ise genellikle kontrplaktan üretilmekte olup, üzerine 3 adet rezonans deliği açılır. Deriye vurulduğunda oluşan hava akımı bu deliklerden dışarı çıkar. Bu delikler olmazsa, deriler güçlü vuruşlardan çabuk yırtılabilir. Aynı zamanda bu delikler sesin yayılmasında ve rezonansın güçlenmesinde de etkilidir.

Gövdenin alt ve üst kısmına 3–5 mm kalınlığında çember monte edilir. Nağaranın çapı büyüdükçe, çembere binen kuvvet arttığından daha kalın çember kullanılır. Bu çemberler, paslanmaz sert çelik telden yapılır. Her iki yüze keçi (veya ceylan) derisi gerilir. Son yıllarda ise plastik deri tercih edilmektedir. Derilerden biri kalın, diğeri ince olmalıdır; bu durumda kalın deri pes, ince deri tiz ses verir. Deriler çembere dikilmeden önce, çember boyunca sekiz şeklinde kancalar geçirilir. Bu kancalar son yıllarda elips şeklinde üretilmeye başlanmıştır. Paslanmaz çelikten yapılan kancaların bir ucu çembere, diğeri ucu ipe geçirilir. Deri gerildikten sonra ipek iplikle dikilir. Deriler gövde üzerine yerleştirilir, ipler kancalardan geçirilerek gövde etrafında çapraz örülür ve düğümlenir. Performans sırasında bu düğümler sıkılarak deri gergin hale getirilir. Derinin uzun ömürlü olması için icra sonrası ipler gevşetilip eski haline getirilir.

Nağara Türleri

Nağaralar, boyutlarına, çalınış şekline ve kullanım amacına göre sınıflandırılır:

- Koltuk altı nağarası
- Büyük (ana) nağara
- Orta boy
- Küçük (cüre, nəğərək)
- Tokmak-nağara
- Bala-nağara
- Kos-nağara vs.

Bir çalgının boyutu ne kadar büyükse, sesi o kadar pes olur; boyut küçüldükçe ses tizleşir. Bu özellik vurmali çalgılarda da geçerlidir. Nağara denince genellikle koltuk altı nağarası kastedilir. Elle çalındığı için bazen “el nağarası” da denir. Koltuk altı nağaralar üç boyuta ayrılır: büyük, orta ve cüre.

- Büyük nağara (350x300 mm) nadiren çalınır.
- Orta boy (340x290 mm) halk müziği topluluklarında ve orkestralarda kullanılır.
- Küçük nağara (330x260 mm) ise genellikle dans gruplarında tercih edilir.

Kullanım Kuralları

Nağara genellikle topluluklarda oturarak çalınır. İcracı sandalyenin ön kısmına oturmalı, nağarayı sol bacağın diz üstüne yerleştirmeli ve sol dirseğini gövde üzerine dayamalıdır. Ayaklar sandalyeye yakın ve sol ayak biraz önde olmalıdır. Zurnacı gruplarında ise geleneksel müziklerin (zoxana oyunları, ip cambazlığı gibi) icrasında çoğunlukla ayakta çalınır. Düğünlerdeki “gelin getirme” gibi törenlerde gezerek de çalınır. Nağaranın kaymaması için bu durumda kemer (kayış) kullanılır. Her iki ucu gövdeye bağlanan kayış omuzdan geçirilir. Çalgı koltuk altında taşındığı için “koltuk nağarası” da denmektedir.

Nağara hem elle hem çubukla çalınabilir. Genelde orkestralarda elle, zurnacılar da ise çubukla çalınır. Bu nedenle bazen “tokmak nağara”, “çubuk nağara” gibi adlarla da anılır. Kalın deri tokmakla (kalın çubukla), ince deri ise ince çubukla çalınır. Ölçüleri yaklaşık olarak şöyledir:

- İnce çubuk: 370x1 mm
- Tokmak: 370x10 mm

Bakım ve Saklama

Doğal deri, nemli ve rutubetli havalarda net ses vermez. Böyle durumlarda deri, kuru hava koşullarındaki gibi aşırı gerilmemelidir. Çünkü fazla germe, deride kalıcı genişlemeye neden olur. Derinin zarar görmemesi için oda sıcaklığında (ne çok soğuk ne çok sıcak) muhafaza edilmelidir. Eskiden taşınması için koyu renkli kumaştan dikilmiş özel torbalar (kılıf, çanta) kullanılır, içine karton konularak zarar görmesi önlenirdi. Günümüzde ise bu torbalar yerini sert kutulara (futlyar) bırakmıştır.

Nağaranın Öğretimi

Mükemmel çalgılarımızdan biri olan **nağara**, 1950 yılından itibaren çocuk müzik okullarında öğretilmeye başlanmıştır. Günümüzde ise bu çalgı, müzik kolejlerinde ve **Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Üniversitesi (ADMİU)**’nde öğretilmektedir.

Nağara, 1931 yılında **Üzeyir Hacıbeyli**’nin girişimiyle kurulan halk çalgıları orkestrasına dahil edilmiş ve o zamandan beri orkestradaki vurmali çalgılar grubunun başlıca enstrümanlarından biri olmuştur.

Nağara için ilk ders materyalini 1988 yılında pedagoji bilimleri doktoru **Prof. Fərahim Sadıqov** ile tanınmış nağara icracısı **Səlim Quliyev** (1944–2005) hazırlamıştır. Son olarak **Ağası Məmmədov** (1939–2004) 2000 yılında “**Nağara Mektebi**” (Nağara Okulu) adlı ders kitabını kaleme almıştır.

Nağarada ardışık bir ses dizisi (melodi) olmadığından, bu çalgının **ses aralığı (diapazonu)** belirli değildir. Bu nedenle nağaranın notaları bir çizgi üzerine **ritmik figürasyonlar** şeklinde, bazen **bas anahtarında** veya **üçüncü çizgi** üzerinde yazılır. Azerbaycan’da uzmanlar, membranofon vurmali çalgılar için yazılan nota örneklerinde **Anatoli Panayotov**’un önerdiği işaretlerden yararlanmışlardır (Panayotov A., 1973).

Nağara icrasında, sağ ve sol elle deriye darbeler vurulur. “Sol el” denildiğinde üstten, “sağ el” denildiğinde ise alttan yapılan vuruşlar kastedilir. İcracı solak olduğunda ellerin işlevi değişir. Nağarada şu temel vuruş teknikleri vardır:

V → Parmak ucu vuruşu (çirtma)

Π → Avuç içi vuruşu (şapalaq), aynı zamanda pes (bêm) vuruş

> → Aksan (vurgu), aynı zamanda tiz (zil) vuruş

≈ (üç çizgi) → Tremolo işareti, notun uzunluğuna göre (tam, yarım, çeyrek, sekizlik vb.) tremolo süresi belirlenir.

Nota üzerinde **V** işareti olduğunda, nağara parmak uçlarıyla çalınmalıdır.

Bazı ritim kalıpları, çeşitli dansların, vurmali muğamların veya belirli türlerin isimleriyle anılır. Örnek olarak: “**Arazbarı**”, “**Gaytağı**”, “**Üç badam bir qoz**”, “**Tərəkəmə**”, “**Cəngi**”, “**Qazağı**”, “**Yallı**”, “**Atma**”, “**Axsaq**”, “**Çapar**” (at yürüyüşü), “**Tərs**”, “**Düyek**”, “**Heyratı**”, “**Mənsuriyyə**”, “**Meyxana**” gibi ritimler. Bunlardan “**Meyxana**”, Azerbaycan halk edebiyatının bir kolu olan ve şiirsel metni doğaçlama kupletlere dayanan **meyhana türüyle** ilişkilidir.

Meyhana’nın Ritmik ve Melodik Özellikleri

Meyhana türü yalnızca şiirsel yönüyle değil, aynı zamanda müziksel ve melodik yönüyle de dikkat çeker. Bu açıdan **meyhana**, Azerbaycan müzik folklorunda ve halk müziği yaratımında önemli bir yere sahiptir. Özellikle **Nizami Remzi** ve sonrasında yaratılmış örneklerde; sekans tekniğiyle yukarı veya aşağı melodik gelişmeler, makamın (ladın) karar perdeleri etrafında dolaşmalar, zengin melismatik ifadeler, çeşitli varyasyonlarla melodi değişkenliği gibi nitelikler

karakteristiktir. Bu türde oluşturulan melodilerin çoğunun ölçüsü **6/8**'liktir. Halk arasında buna “**üç badam bir qoz**” (üç badem bir ceviz) denir. Bazen vurmali çalgı sanatçıları bu ritme doğrudan “**meyhana ritmi**” adını da verirler. **AzTV**'de sunuculuğunu yaptığım “**Yallı**” adlı programda tanınmış nağara icracısı **Selim Guliyev**, bu görüşleri sohbet sırasında dile getirmiştir (A.İ. Nəcəfzadə'nin kişisel video arşivinden).

Zaman zaman **6/8** yerine **3/4** ölçüsü de kullanılır. Az da olsa **2/4** ölçülerine de rastlanır. Bu durumda, metne bağlı olarak melodide çeşitli bölünmeler ve senkoplar kullanılır. **Müzikli meyhananın temellerini** ve modern meyhana icracılığını **Nizami Remzi** (1947–1997) atmıştır. Daha önce meyhanalar monoton ve tekdüze bir yapıya sahipti.

Geçmişte düğünlerin sonunda meyhana türü sadece **nağara eşliğinde** icra edilirdi. Diğer müzisyenler enstrümanlarını toplayıp, meyhanacıları dinlerlerdi. “**Düğünden sonra nağara**” halk deymi muhtemelen buradan doğmuştur. Bu an, düğünün gerçek doruk noktası sayılırdı. Bazen göğsünde defter taşıyan meyhanacılar karşılıklı oturur, sabaha kadar atışır, söz yarıştırlardı. Doğaçlama söylenen sözler, izleyicilerin uykusunu kaçırdı. İlginç olan tarafı, atışma sırasında rakibin cevap vermesi için sadece **20–30 saniye** vakti olurdu. Bu süre de yalnızca izleyicilerin birlikte uyaklı şekilde söyledikleri nakarat sırasında oluşurdu.

Atışmalarda meyhanacının fiziksel yorgunluğu ya da uykusuzluğu onun yarışmayı kaybetmesine neden olurdu. Yorulan meyhanacıya sıra geldiğinde düşünür ama söz bulamazdı. Rakip bu fırsatı değerlendirir ve arka arkaya birkaç dörtlük söylerdi; dinleyiciler de onu alkışlardı.

Ben uzun yıllar **Nizami Remzi** ile sanat dostluğu kurduğum için bu tür toplantılara birçok kez tanıklık ettim. Bir dönem “**Meyhana**” **folklor ansamblının** sanat yönetmeni olarak görev yaptım ve **yurtdışında** da N. Remzi ile birlikte bu türü tanıttık.

Son yıllarda meyhana türü oldukça gelişti, ona gösterilen ilgi ve özen arttı. Artık *meyhana bilimsel bir alan* hâline geldi, araştırmacıların ilgisini çekti ve bu konuda çeşitli akademik çalışmalar kaleme alındı. Meyhana araştırmalarında ilk cesur adımı, genç bilim insanı ve sanat bilimleri doktoru *Aytac Rehimova* atmıştır. Onun “Azerbaycan müziğinde meyhana türü” adlı eserinde, meyhana sanatıyla ilgili oldukça ilginç bilgilere rastlanmaktadır (Rehimova A.E, 2002).

Tanınmış Nağara İcracıları

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış nağara ustası *Nazənin Hanım*, ünlü tar icracısı *Mirze Ferec*'in (1847–1927) teyzesinin kızıdır (Rzayeva-Bağirova R.İ., 1986). Nazənin Hanım, Mirze Ferec'e çocuk yaşlarda çift nağara çalmayı öğretmiş ve onu kadın düğünlerine götürmüştür. Mirze Ferec, gençliğinde teyzesinden tek başına nağara çalmayı da öğrenmiş ve erkek düğünlerinde bağımsız olarak icra yapmaya başlamıştır. Aynı zamanda 14 yaşından itibaren **Ali Şirazi**'den tar çalmayı öğrenmiştir (Rzayeva-Bağirova R.İ., 1986).

E. Dağlı'nın el yazmasında bazı sanatçılarla birlikte def ve nağara icracısı Məsumə Hanım'ın da adı geçmektedir. Güzel sesi olduğu için Məsumə Hanım, Muharrem ve Ramazan aylarında hiçbir karşılık beklemeden mersiye okuyarak hizmet edermiş (Əlihüseyn Dağlı, 1924–1958).

Bakü'nün tanınmış nağara icracılarından biri de 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan, lakabı “*Gülü*” olan *Gülhüseyn Hüseynov*'dur.

Şirvanlı nağara çalan, ünlü zurna icracısı **Əli Kərimov**'un kardeşi **Bəxtiyar Kərimov** (1884–1978), **İzzət Məmmədova** (1924–1998), **Ağasüleyman İmanov** (1925–1998), **Çingiz Mehdiyev** (1932–1992), **Böyükəğa Muradov** (1932–2007), **Azər Əliyev** (1934–1989), **Ramiz Həsənov** (1942–2010), **Səlim Quliyev** (1944–2005), **Hüseynağa Yəhyayev** (1945–1999), **Zöhrab Məmmədov** (1947–2021), **Hüseynağa Əliquliyev** (1951–1979), **Rafiq Balabəyov** (1952–2014), **Antik Seyidov** (1957–2024), **Gülağa Quliyev** (1958–2021), **Almas Quliyev**, **Şirzad Həsənov**, **Rafiq Budaqov**, **Natiq Şirinov**, **Təhmasib Məmmədov**, **Əli Əliyev**, **Amil Faiqoğlu**, **Xəyal Abbasov**, **Rövşən Cabbarlı** ve diğerleri dönemin öne çıkan isimleridir.

Bir icracının adını özel bir saygıyla anmak isterim: Filoloji bilimleri doktoru, profesör Nadir Məmmədli. Hâlen Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi (AMEA) Dilbilim Enstitüsü başkanıdır. Nadir Məmmədli, bir dönem nağara çalgısının tanıtımında aktif olmuş, E.Bakıxanov adına halk çalgıları topluluğunun bir üyesi olarak birçok önemli sanatçıyı sahnede eşlik etmiştir. Ancak filoloji alanında bilimsel kariyerine başladıktan sonra icracılıktan uzaklaşmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak belirtmek isteriz ki, bu makalede Azerbaycan'ın en eski vurmali çalgılarından biri olan **nağaranın** ortaya çıkış tarihi arkeolojik kaynaklara dayanılarak izlenmiş, kelime kökeni açıklanmış, nağaranın yazılı kaynaklardaki örneklerine dikkat çekilmiştir. Ardından çalgının yapısı, farklı türleri, kullanım biçimleri, öğretimi gibi özellikleri ele alınmıştır. Ayrıca, tanınmış nağara icracılarının isimlerine yer verilmiş ve bu konuda bilgiler sunulmuştur.

Organoloji biliminden bilindiği üzere, müzik aletleri ses çıkarma biçimlerine göre dört gruba ayrılır:

- **İdionlar** (kendi sesini çıkaranlar)
- **Aerofonlar** (nefesli çalgılar)
- **Membranofonlar** (derili çalgılar)
- **Kordofonlar** (telliler)

Bu sınıflama, 20. yüzyılın başlarında *E. Hornbostel* ve *K. Sachs* tarafından bilimsel temellere dayanarak geliştirilmiş ve dünya organoloji araştırmacıları tarafından açıkça kabul görmüştür. Bu makaleden yalnızca nağara icracıları değil, aynı zamanda benzer vurmali çalgıların sanatçıları da faydalanabilir. Makalede yer alan klasik şairlerin şiirlerinden örnekler de büyük ilgi çekmektedir. Bu şiirlerin öncesinde ise, hem yazılı hem de sözlü edebiyatımızın şah eseri kabul edilen “Dede Korkut Kitabı” destanında geçen nağaraya dair bölümler yer almaktadır.

Teşekkür

Bu makaleyi hazırlarken bana yardımcı olan, fikirleriyle destek veren ve eserlerinden yararlandığım bilim insanlarına içten teşekkürlerimi sunarım.

Yazar Özgeçmişi

Abbasgulu Necefzade, 1 Aralık 1957'de Şamahı ilçesinin Astrahanovka köyünde bilgili bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. A. Necefzade, Azerbaycan'ın başkenti Bakı'da bulunan 53 numaralı Ortaöğretim Okulunu ve aynı dönemde (1965-1974) 16 numaralı İlk Müzik Okulunu bitirdikten sonra eğitimine Sumgayıt Şehri Müzik Teknik Okulunda devam etmiş (1974-1978) ve sonrasında Üzeyir bey Hacıbeyli adına Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'nda Orkestra Şefi, Konser İcracısı ve Öğretim Elemanı olarak yükseköğrenimini tamamlamıştır (1978-1983).

1976 yılından itibaren müzisyen olarak iş hayatına başlayan A. Necefzade, çeşitli müzik topluluklarının lideri ve icracısı olarak görev yapmıştır. Onun liderliğini yaptığı topluluklar arasında 1980-1981 yıllarında “Arzu” topluluğu “Oku, tar!”, 1988 yılında “Meyhana” topluluğu “İstidadlar, üstün yetenekler arıyoruz” ve 2000-2014 yılları arasında “Oğuzlar” topluluğu “İstidad” programlarıyla çeşitli yarışmaların galibi olmuştur.

1983-1985 yılları arasında Azerbaycan'da askerlik görevini ifa ederek vatani görevini yerine getirmiştir. A. Necefzade, 1985 yılında “Talebe ve Gençlerin XII. Dünya Festivali”nde ödüllü diploma ile onurlandırılmış, aynı yılın halk yaratıcılığı ittifak bakış-musabakasında en yüksek dereceyle katılımcı olarak diploma ve madalya ile ödüllendirilmiştir, ayrıca 1986 yılında 1. Kafkasya Gençler Festivali'nin galibi olmuştur.

Uzun yıllar Az TV'de folklorumuzu tanıtan A. Necefzade, “Destan” topluluğunun müzik rehberi olmuştur. Onun Az TV'de sunuculuğunu yaptığı “Yallı” (1998-2007 yılları arasında), İctimai TV'de “Yurd İncileri” (2013-2016 yılları arasında) programları Azerbaycan'ın kültürel hayatında büyük eğitici öneme sahiptir. 2005 yılında ise Lider TV'de “Ud Nağalı” ve “Kara Zurna” sanat filmlerinin danışmanı olmuştur.

A. Necefzade, Azerbaycan Kültür Bakanlığı ve “Vatan” derneğinin desteği ile birçok ülkede (Mısır, Irak, İran, Türkiye, Meksika, Hollanda, İtalya, İsrail, Japonya, İsveç, Belçika, Almanya, Yunanistan, İngiltere, ABD ve diğerleri) kültürümüzü başarıyla temsil etmiştir. Yurtdışı basınında A. Necefzade'nin çalışmaları ve başarıları hakkında olumlu yazılar yayımlanmıştır.

2005-2011 yılları arasında Azerbaycan Milli Konservatuvarı'nda “Milli Müzik Aletlerinin İyileştirilmesi” bilim ve araştırma laboratuvarının başında yer almış, 2011-2018 yılları arasında “Milli Müziğin Araştırılması” bilim ve araştırma laboratuvarının başında olmuş ve “Enstrümantal Muğam”, “Milli Müziğin Tarihi ve Teorisi” ile “Müziğin Tarihi ve Teorisi” kürsülerinde öğretim görevlisi olarak hizmet vermiştir. Ayrıca 2003-2014 yılları arasında Azerbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin “Müzik Sanatı” fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.

A. Necefzade, “Azerbaycan nefesli çalgıları (organoloji-tarihsel araştırmalar)” adlı tezini başarıyla savunarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı nezdinde Yüksek Belgelendirme/Sertifika Komisyonunun 29 Mayıs 2007 tarihli (Protokol No. 19-K) kararıyla Sanat Bilimleri Doktoru (Doçent Doktor) akademik unvanını almıştır (Diploma:

EN № 04560). Abbasgulu Necefzade'ye, Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı nezdinde Yüksek Belgelendirme/Sertifika Komisyonunun 30 Kasım 2010 tarihli (Protokol No. 36-K) kararıyla Müzik Sanatları Doçenti unvanı verilmiştir (Doçentlik belgesi: DS № 03655).

A. Necefzade, "İdiofonik çalgı aletlerinin Azərbaycan örnekleri, menşei ve yeni sınıflandırılması" adlı tezini başarıyla savunarak, Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı nezdinde Yüksek Belgelendirme/Sertifika Komisyonunun 7 Mart 2014 tarihli (Protokol No: 04-R) kararıyla Güzel Sanatlar Bilimi Doktoru (Doktora) unvanını almıştır (Diploma: ED No: 01540).

1997 yılında çeşitli müzik aletlerinde icra ettiği "Name" adlı albümü ve kaseti, 2016 yılında ise milli yayıllı-telli çalgılardan oluşan bir kuartet ve milli kamera orkestrası ile "Azərbaycan" adlı albümü müzikseverlerin beğenisine sunulmuştur. A. Necefzade, 1999 yılından itibaren Azərbaycan Basın Yayın Dünyası Birliği üyesi, 2017 yılından itibaren ise Azərbaycan Aşıklar Birliği üyesidir ve 2009-2018 yılları arasında "Konservatuvar" bilimsel dergisinin editörü ve sorumlu sekreteri olarak görev yapmıştır. 2016 yılında ABD'de Indiana Üniversitesi'nde ustalık dersleri vermiştir.

Ünlü şair M. Müşfig'in şiirlerine bestelediği şarkılarla, "Müşfig" adına hatıra ödülüne layık görülen A. Necefzade, 250'den fazla bilimsel makalenin yazarı olup, 40'tan fazla eserin (kitap, monografi, ders kitabı, ders materyali, metodik tavsiye, notografi, çeşitli el yazmaları, ders programlarının düzenleyicisi) yazarıdır. "Azərbaycan çalgı aletlerinin açıklamalı sözlüğü" (2003), "Çalgı aletlerimiz" (2004), "Balabancı Hasan Dayı'nın fıkraları" (2004), "Halk çalgı aletleri öğretim metodu" (2007), "İki şarkı" (2008), "Müşfig'in duygu yaprakları" (2009), "Nağmeler" (2009), "Azərbaycan'ın idiofonik çalgı aletleri – organoloji-tarihsel araştırmalar" (2010), "Halk müziği sazandelerinin ifacılığında" (2013), "Medeniyetler beşiği: Tebriz" (2015), "Etnoorganoloji" (2016), "Muğam" (2017), "Sanatşünaslık (6213.01 – Müzik sanatı) üzerine bilimsel-araştırma işlerinin yazımına dair öneriler" (2017), "Usta Nizami Ramziden meyhaneye armağan" (2017), "Kitabi-Dede Korkut" destanında çalgı aletleri (araştırmalar ve sözlük)" (2017), "Müzik" (2018), "Ud çalgı aleti Azərbaycan kaynaklarında (araştırmalar ve sözlük)" (2019), "Hızır aşıkları" (2020), "Azərbaycan'ın savaşçı ruhlu milli ritimleri" (2021), "Azərbaycan milli nefesli çalgı aletleri (organolojik-tarihsel araştırma)" (2021), "Nizami Gencevi'nin yaratıcılığında müzik aletleri" (2022), "Alim Gasımov hakkında düşüncelerim" (2022) adlı kitapların sahibidir. Nizami Remzi'nin "Şarkılar ve gazeller" (2002), Alihüseyn Dağlı'nın "Ozan Karaveli" (2006), "Muğam Ansiklopedisi" (2009) kitaplarının da düzenleyicisidir.

A. Necefzade, (C. Cabbarlı, M. Müşfig, N. Hazri, C. Nevruz, B. Vahabzade, Ağasefa, L. Aliyeva, N. Remzi, V. Ahmed ve diğer şairlerin şiirlerine) 60'tan fazla şarkı bestelemiştir. Bu şarkıların birçoğu AzTV'nin arşivinde saklanmaktadır. A. Necefzade'nin projesi üzerine Abdulkadir Marağalı'nın icat ettiği elvah, Dede Korkut'un kolça kopuz, ayrıca yaylı kopuz, kos, erganun, şahrud ve ruhefza gibi enstrümanlar restore edilmiştir.

2019-2021 yılları arasında Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na bağlı Sanat ve Mimarlık Yüksek Tasdik Komisyonu Uzman Konseyi üyeliğine seçilmiştir.

29 Aralık 2021 tarihinde Azərbaycan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından "Nizami Gencevi" hatıra rozeti (sertifika No I-264) ile ödüllendirilmiştir.

2021 yılından itibaren U.Hacıbeyli adına Bakü Müzik Akademisi Tez Konseyi bünyesinde (FD 2.36) bilimsel seminerin üyesidir.

Evli olup, bir oğlu ve üç torunu vardır.

Kaynaklar

- Abdulla, B., Babazadə, Q., & Məmmədli, E. (Tərtibçilər). (2004). *Azərbaycan bayatıları*. Bakı: XXI – Yeni Nəşrlər Evi.
- Hüseyni, E. A. (1976, s. 4). Orkestrin ulu babası. *Ədəbiyyat və incəsənət* qəzeti.
- Onullahi, S. M. (1974). Qədim Təbrizin mədəniyyət tarixindən (X–XVII əsrlərdə). *Qobustan*, (3), 56.
- Əmiri, M. (Tərc.). (2003). *Səfərnəməbə-ye Veneziyan dər İran* (İngiliscədən fars dilinə tərcümə). Tehran.
- Musalı, N. S. (2011). *I Şah İsmayılın hakimiyyəti*. Bakı: Elm və təhsil.
- Streys, Y. Y. (1935). *Üç səyahət* (E. Borodina, Tərc.). Moskva.
- Mahmudov, Y. M. (1985). *Səyyahlar, kəflər, Azərbaycan*. Bakı: Gənclik.
- Düma, A. (1985). *Qafqaz səfəri (təəssürat)* (Q. Paşayev & H. Abbasov, Tərc.). Bakı: Yazıçı.
- Düma, A. (2014). *Qafqaz səfəri (təəssürat)* (Q. Paşayev & H. Abbasov, Tərc.). Bakı: Qanun.
- Vostikov, P. (1912). Azərbaycan tatarlarının mahnı və musiqi. *CMOMITK*, Tiflis, 42, 7.
- Abdullayev, B. M., Əsgərli, M. Ə., & Zərinəzadə, H. H. (Tərtibçilər). (2005). *Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti* (II cild). Bakı: Şərq-Qərb.
- Nəşəfzadə, A. İ., & Nəcəfzadə, S. C. (2020). *Xızı aşığıları*. Bakı: Xəzər Universiteti.
- Nəcəfzadə, A. İ. (2017). *"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında çalgı alətləri (tədqiqat və lüğət)*. Bakı: Elm və təhsil.

- Landsberger, B. (1974). *Three essays on the Sumerians*. Los Angeles.
- Должанский, А. Н. (1964). *Краткий музыкальный словарь*. Ленинград: Музыка.
- Sarabski, H. M. (2006). *Köhnə Bakı* (A. Sarabski, Tərtibçi). Bakı: Şərq-Qərb.
- Seyidov, N. (2004). *Təpmacalar* (Tərtib edən: N. Seyidov). Bakı: Şərq-Qərb.
- Azərbaycan bayatıları. (2004). Bakı: Yeni Nəşrlər Evi.
- Kitabi-Dədə Qorqud*. (1999). Bakı: Yeni Nəşrlər Evi.
- Nizami Gəncəvi. (2004). *Sirlər xəzinəsi*. Bakı: Lider.
- Dastani-Əhməd Hərami*. (2004). Bakı: Şərq-Qərb.
- Rumi, M. C. (2007). *Mənəviyyat məsnəviləri. I kitab*. Bakı.
- Təbrizi, Ə. (2006). *Mehr və müştəri*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Sivasi, Q. B. (2005). *Divan*. Bakı: Öndər.
- Zərir, M. (2006). *Yusif və Züleyxa*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Məddah, Y. (1988). *Vərqa və Gülşah*. Bakı: Elm.
- Təbrizi, F. (2004). *Bəxtiyarname*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Əmani, M. (2005). *Əsərləri*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Koroğlu (Paris nüsxəsi)*. (2005). Bakı: Şərq-Qərb.
- Panoyotov, A. (1973). *Müasir orkestrlərdə zərbli musiqi alətləri*. Moskva: Советский композитор.
- Rəhimova, A. E. (2002). *Azərbaycan musiqisində meyxana janrı*. Bakı: Nurlan.
- Rzayeva-Bağirova, R. İ. (1986). *Tarzan Mirzə Fərəc haqqında xatirələrim*. Bakı: İşıq.
- Dəqli, Ə. (1924–1958). *Ozan Qaravəli* (Əlyazma, II hissə). AMEA M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, C-1021/9974 şifrəli qovluq.

Examining of the instrument that ancient people called dumbul and later called drum

Abstract

The presented article discusses the drum, one of the most widely used musical instruments in Azerbaijan. It is known from the science of organology that musical instruments are divided into 4 groups according to their sounding style: idiophones (self-sounding), aerophones (breath), membranophones (skin), and chordophones (stringed). The article notes that such a classification was first developed and systematized on a scientific basis in the early 20th century by German and American musicologist of Jewish origin, ethnographer, and balletologist Kurt Sachs (1881–1959) and German scientist Erich Mortich von Hornbostel (1877–1935). The classification of E. Hornbostel and K. Sachs has been unequivocally accepted by world organologists. The presented scientific article notes that about 30 musical instruments belonging to the membranophone group were used in Azerbaijan at various times. These instruments are divided into 2 parts according to their structure: single-faced and double-faced. The article emphasizes that Azerbaijani percussion instruments (membranophones) are played in 3 ways according to their playing style: with a stick, by hand, and sometimes in a mixed way (both by hand and stick). While preparing the article, the territory of Southern-Northern Azerbaijan is studied in a unified way, otherwise the research conducted will seem incomplete and incomplete. Thus, the article uses numerous material evidences and scientifically confirmed facts related to the cultural life of Azerbaijan in both areas - historical, archaeological, ethnographic, literary and linguistic sources. The drum we are talking about is also referred to as a membranophone group. The name naghara, which was called dumbul in ancient times, has entered our language like many other words after the propagation of Islam and the Arabic language in our country. More precisely, naghara is a distorted pronunciation of the Arabic word naghara in our language. The article traces the history of the instrument's creation in archaeological sources, explains its vocabulary, and pays attention to examples of the drum in literary sources. Then, the structure of the instrument, its other types, rules of use, teaching, etc. are examined. Finally, the names of famous drum performers are listed at the end.

Keywords: drum, dulcimer, membranophonic instruments, historical sources, drum teaching, rhythms, meyhana genre, famous drummers